

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені М. П. ДРАГОМАНОВА

Кафедра педагогіки та методик української й іноземної мов

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

Директор факультету
педагогіки і психології
проф. Олефіренко Т.О.

“8” вересня 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА нормативної навчальної дисципліни

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ПИСЬМА

(назва навчальної дисципліни)

освітнього рівня _____ **«Бакалавр»** _____
(бакалавр/магістр)

освітньо-професійної програми **«Початкова освіта та практична психологія»**

«Початкова освіта та іноземна мова»

«Початкова освіта та дошкільна освіта»

галузі знань _____ **01 Освіта** _____
(шифр і назва напрямку підготовки)

спеціальності _____ **013 Початкова освіта** _____
(шифр і назва напрямку підготовки)

факультет _____ **педагогіки** _____
(назва інституту, факультету, відділення)

Дистанційний курс - <https://moodle.npu.edu.ua/course/view.php?id=3313>

Київ

2021

Робоча програма розроблена на підставі навчальної програми з дисципліни «Методика навчання письма», затвердженої на засіданні Вченої ради факультету педагогіки і психології НПУ імені М. П. Драгоманова «8» вересня 2021 року, протокол № 1.

Розробники програми:

Чабайовська М. І., кандидат педагогічних наук, доцент;

Затверджено на засіданні кафедри педагогіки та методик української й іноземної мов «_27_»_серпня_2021 року, протокол № 1.

Завідувач кафедри

(підпис)

Семеренко Г. В.

(прізвище, ініціали)

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

“ЗАТВЕРДЖЕНО”
Директор факультету
педагогіки і психології
проф. Олефіренко Т.О.

“8” вересня 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ПИСЬМА
(назва навчальної дисципліни)

освітнього рівня

бакалавр
(бакалавр/магістр)

Освітньо-професійної програми «Початкова освіта та практична психологія»

галузь знань

01 «Освіта»
(шифр і назва напрямку підготовки)

спеціальність

013 «Початкова освіта»
(шифр і назва спеціальності)

факультету

педагогіки
(назва інституту, факультету, відділення)

Київ
2021

Міністерство освіти і науки України

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

Директор факультету
педагогіки і психології
проф. Олєфіренко Т.О.

“8” вересня 2021 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни**

МЕТОДИКОЮ НАВЧАННЯ ПИСЬМА
(назва навчальної дисципліни)

освітнього рівня

бакалавр

(бакалавр/магістр)

Освітньо-професійної програми «Початкова освіта та іноземна мова»

галузь знань

01 «Освіта»

(шифр і назва напрямку підготовки)

спеціальність

013 «Початкова освіта»

(шифр і назва спеціальності)

факультету

педагогіки

(назва інституту, факультету, відділення)

**Київ
2021**

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

“ЗАТВЕРДЖЕНО”
Директор факультету
педагогіки і психології
проф. Олефіренко Т. О.

“8” вересня 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни

МЕТОДИКОЮ НАВЧАННЯ ПИСЬМА
(назва навчальної дисципліни)

освітнього рівня

бакалавр

(бакалавр/магістр)

Освітньо-професійної програми «Початкова освіта та дошкільна освіта»

галузь знань

01 «Освіта»

(шифр і назва напрямку підготовки)

спеціальність

013 «Початкова освіта»

(шифр і назва спеціальності)

факультету

педагогіки

(назва інституту, факультету, відділення)

Київ
2021

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни “**Методика навчання письма**” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів початкової освіти (галузь знань – 01 Освіта, спеціальність – 013 Початкова освіта).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є методика навчання письма в початкових класах.

Міждисциплінарні зв’язки: "Психологія", "Педагогіка", "Сучасна українська літературна мова", "Старослов’янська мова", "Українська література", "Методика навчання української мови в початковій школі", "Технології вивчення освітньої галузі "Мови та літератури", "Анатомія, фізіологія", "Теорія пізнання, філософія", "Логіка", "Історія", "Археологія".

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни "Методика навчання письма" є формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, зокрема, озброєння студентів знаннями методики навчання каліграфічного письма букв українського алфавіту та цифр, оволодіння уміннями і навичками, необхідними для здійснення педагогічної діяльності.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни "Методика навчання письма":

- дати майбутнім учителям відомості з історії виникнення та розвитку письма;
- сформувати у студентів навички правильного, каліграфічного та швидкого письма в зошитах і на дошці;
- засвоїти методи та прийоми навчання каліграфічного письма;
- виправити помилки у їхньому почерку;
- ознайомити майбутніх учителів з інноваційними технологіями навчання каліграфічного письма у початковій школі;
- розвивати їх усне і писемне мовлення;
- виховувати почуття любові до української мови як мови державної, потребу її вивчати та спілкуватися нею;
- здійснювати національне виховання, формувати патріотично настроєну, інтелігентну, творчу особистість майбутнього вчителя, здатну любити красу.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

а) знати :

- психофізіологічні особливості учнів молодшого шкільного віку;
- значення писемності у розвитку суспільства;
- завдання навчання каліграфічного письма в чотирирічній школі;
- програмні вимоги до формування навичок письма;
- назви ліній графічної сітки;
- умови навчання каліграфічного письма;
- правила посадки, тримання ручки та розташування зошита при письмі;

- основні методи та прийоми навчання каліграфії;
- елементи букв та їх назви;
- прийоми тактування;
- правила письма на дошці;
- основні характеристики форм рукописних букв українського алфавіту, розділових знаків та цифр;
- методику навчання учнів писати в зошитах і на дошці малі і великі букви;
- складні з'єднання літер;
- методику навчання учнів писати арабські цифри;
- інноваційні технології навчання каліграфічного письма;
- типові помилки у написанні літер і їх з'єднань;
- норми оцінювання графічних навичок письма;
- структуру уроку письма у добукварний, букварний та післябукварний період навчання грамоти;

б) вміти :

- враховувати психофізіологічні особливості учнів молодшого шкільного віку у процесі навчання письма;
- правильно сидіти за столом, тримати ручку і розташовувати зошит для письма;
- знаходити у зошиті верхню та нижню рядкові, похилу, міжрядкову лінії;
- пояснювати написання букви та поєднувати її з іншими у словах;
- володіти технікою письма крейдою на класній дошці;
- правильно, швидко і красиво писати елементи букв, малі та великі літери українського алфавіту, розділові знаки та цифри;
- писати з'єднання букв;
- списувати з рукописного та друкованого текстів;
- писати під такт (під лічбу);
- здійснювати контроль за написанням і позою учнів під час письма;
- застосовувати інноваційні технології навчання каліграфічного письма учнів початкових класів;
- виправляти відхилення, що порушують розбірливість і красу почерку;
- оцінювати графічні навички письма;
- складати конспекти уроків письма у добукварний, букварний та післябукварний період навчання грамоти;
- володіти культурою спілкуватися з учнями 1-4 класів,

Визначені основні вимоги до знань та умінь майбутнього учителя початкових класів забезпечують формування **компетенцій** – *ключових* (комунікативної, соціальної, загальнокультурної, уміння вчитися), *власне предметних* (мовленнєвої, графічної, мовної, соціокультурної, діяльнісної) та *професійної* (проектувальний, інформаційний, організаторський, комунікативний та аналітичний компоненти).

Головною умовою навчання письма молодших школярів є професійна компетенція педагога. **Професійна компетенція** – це єдність теоретичної та практичної готовності його до професійної діяльності, здатність ефективно діяти у

стандартних та проблемних ситуаціях, що виникають у навчально-виховному процесі, зокрема, на уроках письма у 1 класі та української мови в 2-4 класах.

У вищих педагогічних навчальних закладах I-IV рівнів акредитації під час навчання каліграфії пропонується застосовувати **генетичний метод** на відміну від початкової школи, де написання літер здійснюється за аналітико-синтетичним методом та проходить у тій послідовності, яка подається в букварі відповідно до вивчення звуків, оскільки навчання читати і писати відбувається одночасно, а не за порядком складності написання букв. Генетичний метод має такі особливості: малі та великі літери українського алфавіту поділені на групи за подібністю їх елементів; письмо букв відбувається на основі генезису, тобто утворення кожної наступної літери здійснюється шляхом приєднання нового елемента до попередньої букви або до головного елемента, що лежить в основі нової групи букв; написання літер вивчається за порядком всезростаючих труднощів – від легшого до важчого, що не порушує традиційний порядок засвоєння букв, запропонований Киреєм І. Ф. та Зеленською В. Ф. у „Методичних рекомендаціях з викладання каліграфії”¹.

У вищезгаданому методичному посібнику малі та великі букви українського алфавіту за характерними для них елементами розподілено на дві групи.

„До **першої групи** належать малі букви, що складаються з прямих ліній із заокругленням унизу, вгорі, вгорі та внизу, довгих і коротких петель та крапок. Це такі букви: *і, ї, и, ш, г, п, т, р, у, л, м, н, ц, щ* .

До **другої групи** відносяться **малі букви**, що складаються з овалів, лівих та правих півовалів, довгих петель та коротких горизонтальних штрихів. Це такі букви: *о, а, ю, б, д, ф, я, с, е, є, х, ж, з, в, ь, к, ч* .

До **першої групи** належать **великі букви**, які складаються з прямих ліній із заокругленням унизу, вгорі та внизу, петель, довгих горизонтальних ліній, коротких прямих штрихів та крапок. До цієї групи належать букви: *І, Ї, И, Й, Ч, У, Ц, К, Л, М, А, Г, П, Т, Н* .

До **другої групи** відносять великі букви, що мають такі елементи: овали, ліві та праві півовали, петлі та прямі горизонтальні штрихи. Сюди відносяться букви: *О, Ю, Ф, Я, С, Х, Ж, Е, Є, З, В, Б, Р, Д*”².

Нами збережений і, на наш погляд, удосконалений такий порядок вивчення літер: малі букви *ч, к* перенесено з другої до першої групи малих букв (за подібністю елементів); малу та велику літери *г Г* віднесено відповідно до першої групи малих та великих букв; для ефективного навчання каліграфічного письма у межах першої та другої груп великих та малих букв літери диференційовано та виділено підгрупи (у першій групі малих букв – 5, другій – 3; у першій групі великих букв – 5, другій – 3);

¹ Кирей І.Ф., Зеленська В.Ф. Методичні рекомендації з викладання каліграфії для студентів спеціальності „Педагогіка і методика початкового навчання” та учнів педучилищ спеціальності „Викладання в початкових класах”. – К.: РНМК МО України, 1991. – С.10.

² Там же.– С.10 -11.

ці підгрупи для зручності вживання названо групами: 8 груп малих та 8 груп великих букв. Таким чином, усі малі та великі літери поділено на 8 груп.

Малі букви

Перша група – **і, ї, и, й, ш** – складаються в основному з короткої прямої похилої лінії із заокругленням унизу праворуч та окремих додаткових елементів;

друга – **ц, ш, у** – літери в своїй основі мають коротку пряму похилу лінію із заокругленням унизу праворуч із додаванням петель;

третя – **г, п, т, р** – основним елементом цих букв є коротка пряма похила лінія із заокругленням угорі ліворуч, унизу – праворуч;

четверта – **н, ч, к** – в своєму складі мають коротку пряму похилу і коротку горизонтальну лінії, коротку пряму похилу лінію із заокругленням унизу праворуч та додаткові елементи;

п'ята – **л, м, г** – в основі їх є похила лінія із заокругленням унизу ліворуч;

шоста – **я, ь, о, а, ю, б, ф** – до складу цих букв входять малі овали з поєднанням окремих елементів;

сьома – **с, є, е, х, ж** – складаються в основному з малих півовалів;

восьма – **в, д, з** – в своїй основі мають малі овали та півовали, довгу пряму похилу лінію із петлею вгорі або внизу.

Великі букви

Перша група – **І, Ї** – в основному складаються із довгої прямої похилої лінії із заокругленням унизу ліворуч та штрихом угорі зліва;

друга – **И, Й, Ш, Ц, Щ, Ч** – у своєму складі мають в основному довгу пряму похилу лінію із заокругленням угорі ліворуч та внизу – праворуч ;

третя – **У, Н, К** – складаються в основному із довгої прямої похилої лінії із заокругленням унизу ліворуч, штрихом угорі зліва та окремих елементів;

четверта – **Л, М, А, Г** – основним елементом їх є довга пряма похила лінія із заокругленням унизу ліворуч і праворуч;

п'ята – **Г, П, Т** – до складу їх входять довга пряма похила лінія із заокругленням унизу ліворуч і праворуч, а також прямої горизонтальної лінії із заокругленням зліва вниз;

шоста – **Я, О, Ю, Ф** – основним елементом їх є великі овали, довгі прямі похилі лінії із заокругленням унизу ліворуч та праворуч;

сьома – **С, Є, Х, Ж, З, Е** – в основі їх є великі півовали;

восьма – **Р, В, Б, Д** – складаються в основному з півовалів, довгої прямої похилої лінії із заокругленням унизу ліворуч та петлею.

Такий поділ дає можливість варіювати розподіл навчального матеріалу при плануванні залежно від кількості годин, виділених у навчальних планах вищих педагогічних навчальних закладів.

Формування навичок письма ґрунтується на поєднанні, крім генетичного, лінійного, аналітико-синтетичного, копіювального, тактового (ритмічного) та асоціативно-порівняльного методів навчання краснопisu.

1.4. Тематичний план

На вивчення навчальної дисципліни відводиться **60** годин / два кредити ECTS.

**Навчання на базі повної загальної середньої освіти:
семестр 2 – денна форма, 2-3 – заочна**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
Змістовий модуль 1	32	4	12			16	32	2	2			28
Змістовий модуль 2	28		14			14	28		4			24
Усього годин	60	4	26			30	60	2	6			52
Підсумковий контроль	ЗАЛІК											

Навчання на базі повної загальної середньої освіти

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	сам. роб.		л	п	лаб	інд	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
МОДУЛЬ І												
Змістовий модуль 1 Лінгводидактичні основи навчання каліграфічного письма молодших школярів. Методика формування умінь писати малі букви українського алфавіту												
Тема 1.1 Письмо в історичному аспекті.	4	2				2						4
Тема 1.2 Теоретичні засади методики	4	2				2		2				2

навчання каліграфічного письма.												
Навчання письма ліворуких дітей.												2
Тема 1.3 Підготовча робота до навчання каліграфічного письма. Методика навчання студентів писати елементи букв.	4	2				2			1			4
Тема 1.4 Методика навчання каліграфічного письма малих букв. Написання складів і слів з цими літерами.	16		8			8+2 (підготовка до модульної контрольної роботи)			1			16
Модульна робота № 1	2											
Разом за змістовим модулем 1	32	4	12			16		2	2			28
Змістовий модуль 2												
Методика формування каліграфічної навички на уроках письма в період навчання грамоти (великі літери), української мови та математики у 2 - 4 класах												
Тема 2.1. Методика навчання каліграфічного письма великих букв. Написання слів і речень з цими літерами.			8			8			2			20

Тема 2.2. Методика навчання каліграфічного письма цифр. Методика формування каліграфічної навички на уроках української мови у 2 - 4 класах.			4			2 (підготовка до модульної контрольної роботи №2)			2			4
Модульна робота № 2	2											
Залік						4 (підготовка до заліку)						
Разом за змістовим модулем 2	28		14			14			4			24
Усього годин	60	4	26			30		2	6			52

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Лінгводидактичні основи навчання каліграфічного письма молодших школярів. Методика формування умінь писати малі букви українського алфавіту

Тема 1. Письмо в історичному аспекті

Сутність поняття "письмо". Значення писемності в житті суспільства. Виникнення та основні етапи розвитку письма. Неалфавітні види письма. Походження первісного письма та його особливості. Закономірності виникнення і розвитку піктографічного письма. Формування і розвиток ідеографічного письма. Алфавітне (звукове) письмо.

Походження і розвиток слов'янської писемності. Письмо у трипільців. Слов'янська писемність до 988 року. Слов'янські азбуки – кирилиця і глаголиця. Роль Кирила і Мефодія у становленні слов'янських азбук. Основні форми кириличного письма: устав, напівустав, скоропис, в'язь.

Сучасний український алфавіт. „Найукраїнніша” літера „г”.

Історія українського друкарства.

Еволюція знарядь письма.

Тема 2. Теоретичні засади методики навчання каліграфічного письма

Мета та завдання навчання каліграфічного письма у вищих педагогічних навчальних закладах.

Значення правильного, чіткого і красивого письма.

Письмо як вид мовленнєвої діяльності. Поняття "навичка письма". Технічні, графічні та орфографічні навички письма.

Загальнодидактичні і лінгводидактичні принципи навчання письма.

Методи навчання правильного рукописного письма – лінійний, генетичний, аналітико-синтетичний, тактовий (ритмічний), копіювальний, асоціативно-порівняльний.

Прийоми формування каліграфічної навички письма – "письмо" в повітрі, письмо по пунктирних і слабонаведених лініях, мокрим пензлем по дошці, конструювання літер з картонних елементів, з природного матеріалу тощо.

Умови навчання каліграфічного письма (внутрішні та зовнішні).

Внутрішні умови: розвиток дрібних м'язів кисті руки, окоміру; особливості психічних процесів.

Зовнішні умови:

1) психолого-педагогічні (методичні);

2) *санітарно-гігієнічні (організаційні)* – освітлення класної кімнати; вимоги до шкільних меблів; сучасне письмове приладдя (ручка, зошит, крейда, класна дошка); правильна посадка при письмі; положення зошита; уміння тримати ручку.

Письмо крейдою на класній дошці.

Засоби навчання письма (наочні посібники): прописи; демонстраційні матеріали – таблиці, картки; ТЗН та ін.

Стандартизація сучасного українського письма (лист МОН України “Основні технічні характеристики форм рукописних букв українського та російського алфавітів для використання в загальноосвітніх навчальних закладах України”. – “Початкова школа”. – 2004. – №1. – С. 12-15).

Програмні вимоги до формування навичок письма у 1 класі.

Графо-моторна підготовка учнів у добукварний, букварний та післябукварний період навчання грамоти. Особливості формування каліграфічної навички у першокласників.

Тема 3. Навчання письма ліворуких дітей

Ліворукість як психолого-педагогічна проблема. Поняття "ліворукість", "праворукість", "лівшість", "амбідекстрія". Психологічні особливості праворуких і ліворуких дітей. Наслідки переучування ліворуких школярів.

Методика навчання письма ліворуких першокласників. Визначення ліворукості. Основні етапи підготовки до навчання письма ліворуких дітей. Особливості формування у ліворуких учнів технічних навичок письма. Підготовка до письма ліворуких першокласників у добукварний період навчання грамоти. Формування графічних навичок у ліворуких учнів у букварний період навчання грамоти.

Тема 4. Підготовча робота до навчання каліграфічного письма.

Методика навчання студентів писати елементи букв

Прийоми контролю за позою учнів під час письма. Положення зошита. Письмове приладдя. Прищеплення сталої навички правильно тримати ручку. Письмо крейдою на класній дошці.

Підготовчі вправи у добукварний період навчання грамоти.

Елементи малих і великих букв українського алфавіту. Основні з'єднання літер.

Прийоми тактування.

Графічні помилки у написанні елементів букв та методика їх подолання.

Тема 5. Методика навчання каліграфічного письма малих букв.

Написання складів і слів з цими літерами

Методика навчання студентів писати в зошитах і на дошці малі букви І – V груп, що мають в основному такі елементи: прямі похилі лінії із заокругленням унизу, вгорі і внизу, довгі і короткі прямі похилі лінії, довгі і короткі петлі та крапки

: *і ї у й ш (1), ц щ у (2), г п т р (3), н ч к (4), л м г (5)*. Письмо під такт. Письмо слів з цими буквами.

Методика навчання студентів писати в зошитах і на дошці малі букви VI – VIII груп, що складаються в основному з овалів, лівих та правих півовалів та довгих петель: *я ь о а б ю ф (6), с є е х ж (7), д в з (8)*. Письмо під такт. Письмо слів з цими буквами. Складні з'єднання малих букв.

Змістовий модуль № 2

Методика формування каліграфічної навички на уроках письма в період навчання грамоти (великі літери), української мови та математики у 2 - 4 класах

Тема 6. Методика навчання каліграфічного письма великих букв. Написання слів та речень з цими літерами

Методика навчання студентів писати в зошитах і на дошці великі букви I – V груп, в яких основним елементом є довга пряма похила лінія із заокругленням унизу, вгорі та внизу, прямою горизонтальною лінією із заокругленням ліворуч униз: *І І (1), И Й Ш Ц Щ Ч (2), У Н К (3), Л М А Г (4), Г П Т (5)*. Письмо слів і речень з вивченими буквами.

Методика навчання студентів писати в зошитах і на дошці великі і малі букви VI – VIII груп, основним елементом яких є овали, півовали: *Я О Ю Ф (6), С Є Х Ж З Е (7)*. Письмо слів і речень.

Методика навчання студентів писати в зошитах і на дошці великі і малі букви, основним елементом яких є довга пряма похила лінія із заокругленням унизу ліворуч та півовали: *Р В Б Д (8)*. Письмо слів і речень. Складні з'єднання великих букв.

Графічні помилки у написанні букв, з'єднань літер та методика їх подолання.

Тема 7. Методика навчання каліграфічного письма цифр.

Методика формування каліграфічної навички на уроках української мови у 2 - 4 класах

Вимоги до каліграфічного письма арабських цифр. Підготовчі вправи до їх написання. Основні технічні характеристики форм цифр. З історії написання цифр.

Методика навчання студентів писати в зошитах і на дошці арабські цифри.

Опанування каліграфічним скорописом у 2-4 класах на уроках української мови.

Проведення каліграфічних хвилинок на уроках української мови у 2-4 класах.

Вимоги до ведення учнівських зошитів. Культура оформлення письмових робіт.

Оцінювання сформованості в учнів початкових класів графічних навичок письма.

Інноваційні технології навчання каліграфічного письма у початковій школі.

3. Рекомендована література

Базова

1. Біленька-Свистович Л. В., Рибак Н. Р. Церковнослов'янська мова: підручник зі словником / Л. В. Біленька-Свистович, Н. Р. Рибак . – К.: Криниця, 2000. – 335 с.
2. Боднар Н. Психолого-педагогічні аспекти формування навички письма молодших школярів / Н. Боднар // Початкова школа. – 2011. – № 7. – С. 25-30.
3. Бондаренко Е. Уроки каліграфії та розвитку зв'язного мовлення. 3 клас // Початкова школа. – 2009. – № 6. – С. 8-15.
4. Брайчевський М. Ю. Походження слов'янської писемності / М. Ю. Брайчевський – К.: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2007. – 154 с.
5. Вашуленко М. С. Буквар: підруч. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М. С. Вашуленко, О. В. Вашуленко. – К.: Видавничий дім "Освіта", 2012. – 152 с.: іл.
6. Вашуленко О. В. Зошит для письма №1: навч. посіб. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. В. Вашуленко, О. Ю. Прищепа. – К.: Видавничий дім "Освіта", 2012.
7. Вашуленко О. В. Зошит для письма № 2 : навч. посіб. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. В. Вашуленко, О. Ю. Прищепа. – К.: Видавничий дім "Освіта", 2012.
8. Вашуленко М. С. Навчання грамоти в 1 кл.: посібник для вчителя / М. С. Вашуленко. – К.: Видавничий дім "Освіта", 2012.
9. Вашуленко М., Прищепа О., Вашуленко О. Навчально-методичне забезпечення процесу навчання грамоти першокласників за новою навчальною програмою // Початкова школа. – 2012. – № 9. – С. 29-34; № 10. – С. 16-20.
10. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – № 7. – С. 1-20.
11. Дичківська І. М. Основи педагогічної інноватики / І. М. Дичківська . – Рівне: Зелент, 2001. – 222 с.
12. Жук Г., Кучинський М. Використання удосконаленої частої (густої) графічної сітки-шаблону для розвитку каліграфічних навичок і корекції почерку в учнів // Початкова школа. – 2007. – №5. – С. 27-28.
- 12а. Інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів // Початкова школа. – 2014. – № 4. – С. 1-13.
13. Каніщенко А. П. Буквар. Підручник для першокласників. – К.: Навчальна книга – Богдан, 2011.
14. Каніщенко А. П. Київський Букварик. – К.: «Сім кольорів», 2012.
15. Каніщенко А. П. Подільський Букварик. – К.: «Сім кольорів», 2012.
16. Каніщенко А. П. Поліський Букварик. – К.: «Сім кольорів», 2012.
17. Каніщенко А. П. Уроки навчання грамоти за букварем: посібник для вчителя. – К.: Промінь, 2007.
18. Каніщенко А. П., Ткачук Г.О. Зошит для письма. – К.: Промінь, 2007. – 79 с.

19. Кирей І. Ф. Графічна діяльність шестиліток // Початкова школа. – 1991. – № 12. – С.20 - 24.
20. Кирей І. Ф., Зеленська В. Ф. Методичні рекомендації з викладання каліграфії. – К.: РНМК МО України, 1991. – 39 с.
21. Кирей І.Ф. Методика викладання каліграфії / І.Ф. Кирей . – К.: Радянська школа, 1964.– 220 с.
22. Кирей І.Ф. Методика сприяння успішності каліграфічного письма / І.Ф. Кирей // Початкова школа. – 1989. – № 11. – С.20-22.
23. Кирей І.Ф., Трунова В. А. Методика викладання каліграфії в початкових класах/ І.Ф. Кирей, В. А. Трунова . – К., Вища школа, 1994. – 142 с.
24. Костенко Г., Смирнова М. Специфіка навчання ліворукого учня // Початкова освіта. – 2001. – № 34.
25. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з окремих предметів у системі початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2008. – № 10. – С. 28.
26. Кучинський М. В. Курс лекцій з „Основ каліграфії”. Навчальний посібник для викладачів та студентів педучилищ, педінститутів та педуніверситетів. – К., 1999. – 174с.
27. Малишко М. В. Монтессорі – ключ до світу. – Тернопіль: Мальва – ОСО, 1998. – 47 с.
28. Манько М. Підготовка ліворуких дітей до оволодіння графічною навичкою письма // Початкова школа. – 2004. – №1. – С. 21-24.
29. Маркова П. Гігієна зору під час читання і письма // Початкова школа. – 1998. – № 8. – С.43.
30. Маркова П. Як формувати поставу // Початкова школа. – 1998. – № 5. – С. 54-55.
31. Мізюріна О. Каліграфічні хвилинки у 4 класі на основі словникових слів // Початкова школа. – 2011. – №10. – С.18-20.
32. Медвідь Л. Створення перших друкованих навчальних книг // Початкова школа. – 1998. – №4. – С. 57-58.
33. Методика навчання української мови: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. – К.: Літера ЛТД, 2010. – 364с.
34. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. – 392 с.
35. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі. – Тернопіль: Астон, 2002. – 352 с.
36. Нікулочкіна О. Основні вимоги до каліграфічного письма // Початкова освіта. – 2005. – № 35 – 36.
37. Німчук В. В. Про графіку та правопис як елементи етнічної культури: історія „г” // Мовознавство. – 1990. – № 6. – С.3-10.
38. Огієнко І. Історія українського друкарства / Упоряд., авт. передмови М. С. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 2007. – 536 с.
39. Оксененко Н. Письмо як вид мистецтва // Початкова освіта. – 2000. – № 33, 34, 38.
40. Освітні технології / за ред. О. М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2004. – С.24.
41. «Основні технічні характеристики форм рукописних букв українського та російського алфавітів для використання в загальноосвітніх навчальних закладах України», затверджено рішенням колегії МОН України (протокол № 8/2-29 від 18.07.2003 р.) // Початкова школа. – 2004. – № 1. – С. 12-15.

42. Палійчук О. М. Методика навчання каліграфічного письма: навч. посібник / О. М. Палійчук . – Чернівці: Букрек, 2010. – 344 с.; іл.
43. Півторак Г.П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. – К.: Вид. Центр „Академія”, 2001. – 150 с.
44. Підласий І., Підласий А. Педагогічні інновації // Рідна школа. – 1998. – № 12. – С.3.
45. Пономарьова К. І. Компетентнісний підхід у навчанні грамоти першокласників // Початкова школа. – 2012. – № 9. – С.35-40.
46. Пономарьова К. І. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів української мови // Початкова школа. – 2010. – № 12. – С.49-52.
47. Прищепя О. Ю. Взаємозв'язок графічної навички з орфографічною грамотністю // Початкова школа. – 1997. – № 8. – С.24-27.
48. Прищепя О. Ю. Навчання письма в 1 кл.: метод. посібник для вчителя / О. Ю. Прищепя. – К.: Видавничий дім "Освіта", 2012. – 192 с.
49. Прищепя О. Ю. Українська мова. Робочий зошит. 3 кл. / О. Ю. Прищепя, Г. К. Товмаш. – К. : КІМО, 2006. – 72 с.: іл.
50. Прищепя О. Ю. Формування графічних і технічних навичок // Початкова школа. – 1988. – № 8. – С.12-17.
51. Прищепя О. Ю. Формування графічних навичок письма – необхідна умова розвитку писемного мовлення // Початкова школа. – 2007. – № 9.
52. Про розроблення єдиних зразків каліграфічного письма цифр, українських і російських букв та їх з'єднань // Початкова школа.– 2004.– № 1. – С. 14.
53. Рішення колегії МОН України від 18 липня 2003 року (протокол № 8/2–19) // Початкова школа. – 2004. – №1. – С.12.
54. Роговик Л. Шляхи індивідуалізації навчання через психомоторику // Початкова школа. – 1998. – № 3. – С. 7-10.
55. Руссу Н. Хвилинки каліграфії в 4 класі (матеріал для подолання вад письма і мовлення у дітей) // Початкова школа. – 2012.– № 9.– С. 19-21.
56. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручн. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.
57. Салієнко В.С. Як навчити першокласників швидко і правильно писати // Початкова школа. – 1994. – № 9-10. – С.21-22.
58. Сарапулова Є.Г. Нетрадиційний підхід до розв'язання проблеми красивого і грамотного письма // Початкова школа. – 1994. – № 11. – С.7-10.
59. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. Т. 1. М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.
60. Семья Ф. Ф. Формирование навыков письма цифр // Нач. школа. – 1990. – № 10. – С.80-82 .
61. Славутич Я. У яких словах писати „г” // Мовознавство. – 1996. – № 1. – С.63-69.
62. Ткачук Г. О., Каніщенко А. П. Зошит для письма. – К.: Промінь, 2007. – 79 с.
63. Трунова В. А. Чи можуть першокласники писати в одну лінійку // Початкова школа. – 1996. – № 7. – С.14-16.
64. Трунова В. А. Вчимося правильно писати. – Харків-Ізмаїл: ФОП Шейніна О. В., 2011. – 150 с.

65. Цепова І. В. Навчаємо письма ліворуких дітей. – Х.: Вид-во "Ранок", 2009. – 128с.
66. Чабайовська М. І. Єдині зразки каліграфічного письма букв українського алфавіту та цифр. Навчально-методичний посібник. – Тернопіль: Мальва – ОСО, 2010. – 115 с.
67. Чабайовська М. І. Зошит з каліграфії : Ч. 1. – Тернопіль: Мальва – ОСО, 2011. – 56 с.
68. Чабайовська М. І. Зошит з каліграфії : Ч. 2. – Тернопіль: Мальва – ОСО, 2011. – 88 с.
69. Чабайовська М.І. Зошит з каліграфії для лівшів: Ч.1. – Тернопіль: Мальва – ОСО, 2011. – 56 с.
70. Чабайовська М.І. Зошит з каліграфії для лівшів: Ч.2. – Тернопіль: Мальва – ОСО, 2011. – 88 с.
71. Чабайовська М. І. Каліграфія з методикою навчання в початковій школі // навчальна програма. – Початкова освіта: освітньо-професійний комплекс: галузь знань 0101 – педагогічна освіта, напрям підготовки 010102 – початкова освіта, освітньо-кваліфікаційний рівень – 6.010102 "Бакалавр педагогічної освіти": посібник / за ред. доктора педагогічних наук, професора В. І. Бондаря. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 112-120.
- 71а. Чабайовська М. І., Кальчук М. І. Українська мова: Прописи (у чотирьох частинах). 1 клас. 1 частина / М. І. Кальчук, М. І. Чабайовська // навчальний посібник. – Суми: ТОВ НВП "Росток" А. В. Т.", 2013. – 56 с., (схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України від 22. 07. 2013 р. № 14.1 / 12 - Г- 359); 2 частина. — Суми: ТОВ НВП "Росток" А. В. Т.", 2013. – 76 с.; 3 частина. – Суми: ТОВ НВП "Росток" А. В. Т.", 2014. – 88 с.; 4 частина. – Суми: ТОВ НВП "Росток" А. В. Т.", 2014. – 76 с.
72. Чабайовська М.І. Компетентнісно орієнтований підхід до формування навичок каліграфічного письма / М.І.Чабайовська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. Вип. 13: Збірник наукових праць. – К.: Вид.-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – С. 208-213 .
73. Чабайовська М.І. Теоретичні та методичні засади навчання каліграфічного письма у ВПНЗ I-IV рівнів акредитації / М.І.Чабайовська // Початкова школа. – № 7. – 2010 р. – С. 54-57.
74. Чабайовська М.І. Пишемо красиво / М.І.Чабайовська // Освіта. – № 7-8. – 3-10 лютого. – 2010 р.
75. Чабайовська М.І. Про українознавчу функцію змісту дисципліни "Каліграфія з методикою навчання в початковій школі" / М.І.Чабайовська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. Вип. 18: Збірник наукових праць. – К.: Вид.- во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С.185-196.
76. Чабайовська М. І. Реформування кириличного письма / М. І. Чабайовська // Оцінювання професійної компетентності випускників педагогічних ВНЗ: матеріали Міжнародного науково-методичного семінару, 14 березня 2013 р. – К.: Вид.-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 207-217 (10 с. – 0,62 др. арк.).
77. Чорна Ю. Уроки каліграфії у 2 класі // Початкова школа. – 2009. – № 2. – С.16 - 24; №3. – С. 12 - 17; № 5. – С.12 - 17.

Допоміжна

1. Абетка. Веселі літери-наклейки. – Львів: Євросвіт, 2007. – 36 с.
2. Бондар В. І. Про мистецтво краснопису / В. І. Бондар. – Освіта. – 11-18 липня 2012. – № 30-31. – С. 4.
3. Білецький А.О. Про мову і мовознавство. – К., 1996. – 222 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997.
5. Гнатюк І. С. Про зміни в українському правописі // Українська мова і література в школі. – 1991. – № 8. – С.4.
6. Забіла Н. Весела абетка. – К.: Веселка, 1989. – 32 с.
7. Заїка А.М. Прописи з калькою для лівшів. Мій перший зошит. 1 клас. У 2 ч. – Х.: Веста: Вид - во „Ранок”, 2009.
8. Заїка А.М. Прописи: Мій перший зошит: У 2 ч. – Х.: Веста: Вид - во „Ранок”, 2007.
9. Кальчук М. І., Чабайовська М. І. Українська мова: Прописи. 1 клас. У чотирьох частинах / М. І. Кальчук, М. І. Чабайовська // навчально - методичний посібник. – С.: ТОВ НВП "Росток А. В. Т.", 2013.
10. Каніщенко А. П., Чабайовська М. І. Методика роботи над словом: навчально-методичний посібник / А. П. Каніщенко, М. І. Чабайовська. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 168 с.
11. Кирей І.Ф., Прищепка К. С. „Зошит № 1 для каліграфічного письма для 2 класу”. – К.: Освіта, 1992. – 48 с.
12. Кирей І.Ф., Прищепка К. С. „Зошит № 2 для каліграфічного письма для 2 класу”. – К.: Освіта, 1992. – 48 с.
13. Кирей І.Ф. Прописи для учнів 1 класу. – К.: Рад. школа, 1959. – 55с.
14. Львов М.Р. Методика преподавания русского языка в начальных классах. – 4-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 464с.
15. Огієнко І. Історія української літературної мови. – К., 1995.
16. Прищепка К. С. Навчання каліграфічному письму // Початкова школа. – 1985. – № 5. – С.52-56.
17. Прищепка К.С., Прищепка С. М. Я навчуся писати. Підготовка до школи. – К.: Початкова школа, 2004. – 64 с.
18. Положенцева О. Комп'ютерна підтримка уроків у початковій школі // Початкова школа. – 2011. – №10. – С.30-33.
19. Романченко М. З. Максимкова абетка: Акростихи. – Львів: Каменяр, 1988. – 32 с.
20. Русанівський В. М. Історія української літературної мови: підручник. – К.: АртЕк, 2002. – 424 с.
21. Степовик Дмитро. Українська християнська абетка. – К.: Грані-Т, 2007. – 80 с., іл.
22. Сучасна українська мова: підручник / за ред. О. Д. Пономарева. – 4-те вид. – К.: Либідь, 2008. – 488 с.
23. Ткачук В.М. Матеріали до уроків письма в букварний період // Початкова школа. – 1996. – № 10. – С.14-18.
24. Федієнко В. В. Каліграфічні прописи: Зошит-шаблон з навчання правильного письма : У 3 ч. – Х. : ВД „Школа”, 2007.
25. Федієнко В.В. Прописи для першокласників: Навчальний посібник: У 2 ч. – К. - Х. : В -Д „Школа”, 2007.
26. Ходос С. Абетка-пропис. – К. : Книжковий хмарочос, 2006. – 12 с.

27. Хорошковська О. Н. Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання. – К.: Промінь, 2006. – 256 с.
28. Чабайовська М. І. Каліграфія з методикою навчання в початковій школі. – Електронний підручник, 2012 р.
29. Чабайовська М.І. Мовний аналіз / М.І.Чабайовська // навч. - метод. посібник. – Тернопіль: Мальва – ОСО, 2010. – 124 с.
30. Чабайовська М.І. Основні аспекти вивчення слова як мовної одиниці в початковій школі / А. П. Каніщенко, М. І. Чабайовська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. – Вип. 13: Збірник наукових праць. – К.: Вид.-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 24-36.
29. Чабайовська М. І. Свято української писемності та мови / М. І.Чабайовська // Освіта. – № 47- 48. – 24 - 1 грудня. – 2010 р.
30. Чубач Г. Абетка. – К.: Видавничий дім „Книжкова хата”, 2006. – 20 с.
31. Ющук І. П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004. – 640 с.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний сайт МОН України. – <http://www.mon.gov.ua/ua/>
2. Офіційний сайт журналу "Початкова школа". – <http://pochatkova-shkola.net/journal.htm>
3. Офіційний сайт газети "Освіта". – <http://tyzhnevuk-osvita.net/>
4. Офіційний сайт газети "Освіта України". – <http://project.ukrinform.ua/company/2330/>

4. Форми підсумкового контролю успішності навчання

Форма підсумкового контролю успішності навчання – **залік**.

До заліку допускаються студенти, що прослухали лекційний курс, виконали практичні завдання, у тому числі – за "Зошитом з каліграфії : ч. 1, 2 (автор Чабайовська М. І.), запропоновані види самостійної роботи, а також індивідуальні завдання, написали модульні контрольні роботи.

5. Засоби діагностики успішності навчання

Оцінювання навчальних досягнень майбутніх учителів здійснюється за модульно-рейтинговою системою.

Види семестрового контролю: 1) **поточний** – контроль під час практичних занять; 2) **періодичний** (захист реферату, конспекту уроку тощо); 3) **модульний** – модульні контрольні роботи, тести; 4) **тематичний** (тести); 5) **контроль самостійної та індивідуальної роботи**.

Семестровий контроль проходить у таких **формах**: індивідуальне та фронтальне опитування, перевірка "Зошитів з каліграфії", вирішення тестових завдань, проведення ділових ситуацій за складеними конспектами (фрагментами) уроків письма у початковій школі, опрацювання додаткових джерел інформації, обговорення публікацій педагогічних журналів і газет з проблем методики навчання каліграфічного письма, презентація передового педагогічного досвіду вчителів-класоводів, захист реферату, рецензування навчально-методичних посібників: „Прописи”, „Зошити для письма та розвитку мовлення” та ін., здійснення аналізів відвіданих уроків письма у 1 класі та української мови у 2-4 класах (хвилинки каліграфії), добір ігрового матеріалу для таких уроків, оцінювання виготовленої наочності до уроків письма у 1 класі та української мови у 2-4 класах.

**КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ
“КАЛІГРАФІЯ З МЕТОДИКОЮ НАВЧАННЯ
В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ”**

Рівні засвоєння	Критерії оцінювання навчальних досягнень	Бали
Високий	<p>Студент глибоко володіє теоретичним матеріалом, знайомий з найновішими публікаціями на задану тему, вміє критично оцінити погляди різних науковців на одні й ті ж питання, знає, зокрема, назви основних та додаткових елементів літер, основні характеристики форм рукописних букв українського алфавіту, розділових знаків та цифр, методику написання малих та великих букв, складні з'єднання літер, типові помилки у написанні букв і їх з'єднань, норми оцінювання графічних навичок, інноваційні технології навчання каліграфічного письма;</p> <p>вміє правильно, швидко і красиво писати елементи букв, малі та великі літери українського алфавіту, їх з'єднання, розділові знаки та цифри; оцінювати графічні навички письма учнів; складати конспекти уроків письма у добукварний, букварний та післябукварний період навчання грамоти із застосуванням інноваційних технологій навчання каліграфічного письма учнів початкових класів, добирати ігровий матеріал, виготовляти наочність для уроків письма у 1 класі та української мови у 2-4 класах.</p>	90-100
Достатній	<p>Студент знає теоретичний матеріал, зокрема, назви основних та додаткових елементів літер, методику написання малих та великих букв українського алфавіту, розділових знаків та цифр, типові помилки у написанні літер і їх з'єднань, норми оцінювання графічних навичок, інноваційні технології навчання каліграфічного письма, але при коментуванні букв та їх поєднань робить 1 (2-3) помилки;</p> <p>вміє правильно, швидко і красиво писати елементи букв, малі та великі літери українського алфавіту, їх з'єднання, розділові знаки та цифри; оцінювати графічні навички письма учнів; складати конспекти уроків письма у добукварний, букварний та післябукварний період навчання грамоти; добирати ігровий матеріал; виготовляти наочність для уроків письма у 1 класі та української мови у 2-4 класах, але при написанні букв та їх поєднань робить 1 (2-3) помилки.</p>	80 - 89 70 - 79

<p>Задовільний</p>	<p>Студент частково вивчив теоретичний матеріал курсу, при коментуванні і написанні букв українського алфавіту та їх поєднань робить 4-5 помилок; не вміє самостійно складати конспекти уроків письма у добукварний, букварний та післябукварний період навчання грамоти; оцінювати графічні навички письма учнів; добирати ігровий матеріал для першокласників, неохайно виготовляє наочність для уроків.</p>	<p>65-69 60-64</p>
<p>Незадовільний</p>	<p>Студент погано знає теоретичний матеріал курсу, при коментуванні і написанні букв українського алфавіту та їх поєднань робить 6 і більше помилок; не вміє самостійно складати конспекти уроків письма у добукварний, букварний та післябукварний період навчання грамоти; оцінювати графічні навички письма учнів, добирати ігровий матеріал для першокласників, неохайно виготовляє наочність для уроків.</p>	<p>35-59</p>
<p>Незадовільний (без права перескладання)</p>	<p>Студент не вивчив теоретичний матеріал курсу, зовсім не знає методики навчання письма у початкових класах; не вміє писати букви українського алфавіту та їх поєднання, складати конспекти уроків письма у добукварний, букварний та післябукварний період навчання грамоти, оцінювати графічні навички письма учнів, добирати ігровий матеріал та виготовляти наочність для уроків. Загалом завдання не виконувалися.</p>	<p>1-34</p>

Система рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переводу до національної (чотирибальної) та європейської (ECTS) шкали представлені в таблицях нижче. Для обліку і реєстрації показників навчальних досягнень використовується рейтингова відомість успішності студентів.

Заліки виставляються за рейтингом на останньому занятті.

Приклад для заліку

Модуль I						Модуль II		Загальна сума
Аудиторна та самостійна робота						Підсумковий контроль (тести)	ІНДЗ	
Змістовий модуль I			Змістовий модуль II					
Т. 1.1-1.4 Письмо елементів букв	Т. 1.5 Письмо малих букв	Модульна контрольна робота № 1	Т. 2.1 Письмо великих букв	Т. 2.2 Письмо арабських цифр	Модульна контрольна робота № 2			
5	10	20	10	5	20	15	15	100

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів

Порядок переведення рейтингових показників у європейські оцінки ECTS

Національна шкала	“5” відмінно	“4” добре		“3” задовільно		“2” незадовільно	
Шкала університ.	90-100	80-89	70-79	65-69	60-64	35-59	0-34
Шкала ECTS	A	B	C	D	E	FX	X
						З можл. повторного складання	З обов'язк. повторним курсом